

„...ÖRÖKÖS NYOMORÚSÁGRA IDE KÁRHOZTATVA...” –
EGY MEGREKEDT LELKÉSZI ÉLETPÁLYA:
GLÖCKNER JAKAB LIEBLINGI LELKIPÁSZTOR ÉLETE¹

SZÁSZ LAJOS

ABSTRACT

This case study deals with an unknown rural pastor of the Reformed Church of Hungary. The Rev. Jakab Glöckner served as minister in the german-speaking tiny Reformed congregation of Liebling (Temes County) in the 19th century. The long-lasting service of this minister can be treated as a sample of the stagnated pastoral career. His congregation suffered from a long denominational conflict, which caused at last, that the Reformed congregation ceased to exist. Glöckner tried to change his parish many times, but the circumstances made this impossible for him. Not just his lack of connections and his distance from the leading professional networks of his church caused the halt in his career. His education also shew up severe shortcomings. This study reveals the manifold motives by which the local and higher levels of church administration appreciated the serving pastors.

A protestáns lelkipásztori pályát a magyar történeti irodalom általában a társadalmi mobilitás egyik számottevő csatornájaként könyvelte el. Az eddigi kutatások főképp a lelkészképző intézmények, az egyházkerületek kollégiumainak lelkészi pályára készülő diákságának társadalmi összetételét vették nagyító alá. Ilyen módon állapították meg, hogy a lelkészi kar tagjai között feltehetően egyrészt jelen vannak a lelkészek gyermekei, akik nem ritkán többgenerációs „ároni házakat” alkotva,

akár évszázadokon keresztül is megmaradtak a lelkészi pályán, stabilizálva mindezzel a család és a leszármazottak társadalmi státuszát is.² Másrészt a lelkészi pálya minden bizonnyal fontos kapu volt a státuszmegőrzés és -emelkedés irányában a 18. században gyakran lesüllyedő protestáns „hét szilvafás” nemesség számára is. Az armalista családok esetében gyakori volt a lelkészi pálya választása, és a 18. században a gyülekezetek számára is előnyös volt, ha személyében is kiváltságokkal bíró, privilegizált lelkipásztor vezeti a sokszor szorongatott nyáját.³ Másrészt viszont, főképp a debreceni kollégium esetében látjuk azt, hogy középfokon tanuló ifjúság körében kifejezetten sok kézműves vagy földműves leszármazottját találjuk meg, akik feltehetően, ha csökkenő arányban is, de a tógátus diákság, majd pedig a lelkészi karon belül is fellelhetőek.⁴ Korábbi kutatásaink a Tiszántúli Egyházkerület két egyházmegyéjének vizsgálata során arra jutott, hogy a lelkipásztorok között majdnem minden negyedik származott közrendű, földműves családból a 19. század első felében.⁵ Mindennek fényében a protestáns történeti emlékezet nem véletlenül őrizte meg számos kiválóságának életútjával (elég talán csak Apáczai Csere Jánosra vagy Kőrösi Csoma Sándorra utalni itt) alátámasztva a protestáns iskolarendszeren keresztüli felemelkedés és érvényesülés képét. A sikeres családtörténetek, lelkészi famíliák története generációkon keresztül vagy éppen az egyéni életutak változatos alapokon építkező érvényesülése mindaddig komoly érdeklődést váltott ki a történettudomány művelőinél.⁶ Az utóbbi években elsősorban a dunántúli egyházkerület szokásait vizsgálva Köblös József írta le a lelkésszé válás folyamatát,⁷ Ugrai János próbálta meg a lelkészi életpálya modellezésével, lelkészeletrajzok elemzésével és kirívó példák bemutatásával árnyalni és több szempontból bemutatni a 19. század első felének református lelkészi karát. Külön említésre méltó a lesüllyedő, rangvesztett vagy perifériára szoruló lelkészek – egyébként forrásadottságok miatt nehezen kutatható – életútjainak feltárása, és az egyház belső működésével kapcsolatos fontos tanulságok levonása.⁸ Ugrai tiszáninneri életutakat feldolgozó kutatásaiból egy viszonylag zárt egyházmegyei közeg bontakozik ki. Egyrészt a lelkésszé válás útja nem csupán hosszú volt, hanem egyszersmind akadályokkal teli. A lelkészi álláshoz jutott, felszentelt prédikátorok emelkedése a ranglétrán számos tényező szerencsés együttállásán múltott. Természetesen a családi kapcsolatok mellett a megfelelő képzettség és a feddhetetlen erkölcsi élet, a botrányoktól mentes szolgálat ténye is elvárt volt. Ugrai tapasztalata szerint az egyházmegyéek lelkészi közösségének zárt – kívülről nem igazán áthatolható – falain belül viszonylag meghatározott volt a lelkészek mozgása. A szegényebb gyülekezetekbe szorult prédikátorok felemelkedésére csak korlátozottan nyílt lehetőség, a tiszáninneri minta alapján inkább hasonló kategóriába eső, földrajzilag is behatárolt területen, kisebb gyülekezetek között vándoroltak, legfeljebb apróbb lépéseket megtéve felfelé.

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy egy olyan lelkészi életpályát mutassunk be, amelyet éppenséggel sikertelenséggel, az előrelépés, az életpálya fejlődésének látszólag teljes kudarcával lehetne jellemezni. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen okok állhattak amögött, hogy több évtizedes lelkészi szolgálata dacára a ranglétrán semmiféle előrelépést nem volt képes elérni.

GLÖCKNER JAKAB ÉLETÚTJA

Tanulmányunk főhőse, Glöckner Jakab esetében a kedvező forrásadottságoknak köszönhetően viszonylag részletesen, egyértelműen felvázolhatóak az életpálya legfontosabb állomásai.

Glöckner Jakab 1789. december 8-án született a Tolna megyei Mórágyon református földműves szülők gyermekeként. A falu birtokosa, Kún Ferenc 1724-ben telepített Mórágyra német ajkú, Pfalzból (esetleg Hessenből) származó, református felekezetű telepeseket. Az első telepesek között érkeztek Glöckner Jakab közvetlen felmenői is, akik közül többen még a 20. században is a falu lakosai voltak.⁹ Szülei a tehetséges fiatalot a mórági népiskolai éveket követően a Pápai Református Kollégiumba küldték, ahol 1803-ban kezdte meg a tanulmányait. Nem tartozott a kiemelkedő teljesítményű diákok közé, a poétai osztályban az alsó harmadban szerepelt.¹⁰ Mindenesetre 1809-ig Pápan folytatta a tanulmányait, amikor is a győri csatát követően a várost megszálló francia csapatok elől többekhez hasonlóan ő is elmenekült.¹¹ Ezután a Debreceni Református Kollégiumban tanult tovább, az iskola törvényeit 1812-ben írta alá, és lett ezzel tógátus diákja a kollégiumnak.¹² Innen, a tanulmányait nem teljesen befejezve 1816-ban került Gyönkre, az ottani református iskolába, ahol segédtanárként a II. grammaticalis osztályt tanította. 1815-ben Márton József hívta maga mellé, aki a Bécsi Egyetemen a magyar nyelv és irodalom rendkívüli tanára volt, hogy segítségére legyen a tervezett magyar-német, német-magyar szótárának elkészítésében.¹³ Nehéz megállapítani, hogy miért, de úgy döntött Glöckner, hogy inkább nem fogadja el ezt az ajánlatot. Feltehetően Márton József testvére, Márton István pápai professzor ajánlotta be a mindkét nyelvet jól beszélő Glöcknert a testvérének. A gyönki tanári katedrát végül 1818-ban hagyta el, amikor a tiszántúli, békés-bánati egyházmegyéhez tartozó Liebling gyülekezete hívta meg lelképásztornának. Ebben a Temes vármegyei, Temesvártól délre található községben szolgált 46 éven keresztül, egészen 1864-ben bekövetkezett haláláig. Első felesége a pirosi lelkész lánya, Szilágyi Judit, második párja pedig Ragályi Eszter, a fényi jegyző lánya volt. Öt felnőtt kort megélt gyermeke közül az egyik a bánati Klopódia lelkészének, Miklósi Venczelnek felesége lett, egyik fia pedig könyvkötőként kereste a kenyerét.

Glöckner pályája az első, felületes vizsgáldás nyomán akár sikeresnek is tekinthető: a földműves családból származó fiatal, több szempontból is hányatott tanulmányi időszakot követően tiszteletreméltó prédikatori álláshoz jut, ahol majd fél évszázadon keresztül szolgál megszakítások nélkül. Ez utóbbi tény – az egyetlen gyülekezetben eltöltött, megszakítások nélküli, több évtizedes lelkési szolgálatot – általában mind a lelkészekről írott korabeli nekrológok, mind pedig a későbbi történeti feldolgozások a pálya pozitív elemeként, a lelkész megbecsültségének jeleként szokták értelmezni. Ám, ha közelebbről vizsgáljuk meg Glöckner Jakab pályáját, akkor azt láthatjuk, hogy ő maga kifejezetten negatívan ítélte meg a sorsát. Többszöri, évtizedes próbálkozásai ellenére sem tudott másik szolgálati helyre kerülni, pályáját egyértelműen megrekedt, kudarcos karrierként élte meg. Az alábbiakban, a fellelhető források tükrében arra teszünk kísérletet, hogy ennek a megrekedt, emelkedésre képtelen életútnak a motívumait, a pálya megtörésének az okait feltárjuk.

A MEGREKEDÉS OKAI: 1. PERIFÉRIKUS HELYZET A REFORMÁTUS EGYHÁZON BELÜL

Habár a státuszt tekintve úgy tűnik, hogy Glöckner számára előrelépés volt a lieblingi parókia elfoglalása, azzal már nem számolt, hogy erről a szolgálati helyről előrelépni, feljebb kerülni már nem fog sikerülni. Glöckner valóban úgy élte meg a lieblingi szolgálatát, mint egy ideiglenes állomást, amelyet főképp anyagi okokból, minél gyorsabban el kellene hagynia. Az egyházmegye vezetőségét kérte az áthelyezésére, de még külső támogatókat is próbált megnyerni, Nánási Fodor Gerzson nagykőrösi tanár próbált az érdekében – sikertelenül – közbenjárni az esperesnél.¹⁴

Liebling az egész Magyar Királyságon belül is perifériának számító bánáti régióban helyezkedett el, ami a török kiűzése nyomán a 18. század második felében – az ország többi részéhez képest is évtizedes késéssel – indult el a fejlődés útján. A gyéren megmaradt magyar lakosságot szervezett és spontán betelepítések révén próbálták kiegészíteni. Liebling a türelmi rendeletet követően, 1784–87 között jött létre, főképp német ajkú evangélikus telepések érkeztek ide, ám idővel annyi református telepedett meg, hogy önálló egyházközséget kívántak létrehozni. Származási helyüket tekintve Pfalz, Hessen, Württemberg tekinthető jelentős kibocsátó területek.¹⁵ Az önálló református anyaegyházközség létrehozása azonban csak fokozatosan sikerülhetett, 1806-ig ugyanis a közeli Rittberg leányegyházközsége maradt Liebling. Ezt követően Svájból érkezett lelképásztor a gyülekezetbe, Johann Gysin, aki egészen 1818-ig maradt szolgálati helyén, amikor is Galíciába, Josephsdorfba távozott.¹⁶ Glöckner ráadásul arra is panaszkodott, hogy az alig néhány évtizede, illetve azóta fokozatosan érkező telepések annyira mobilisak voltak, hogy többen közülük például az 1806-os lelkészváltást követően el is hagyták a települést.

A reformátusok lélekszámát a legjobb időszakban sem igen tehetjük kétszáz fő fölé, 1830-ban pedig már csak 60 lelket találnak itt, a gyülekezet ezt követően a kritikus létszám alá érkezve fokozatosan olvadt be a település evangélikus egyházközségébe. Mindez egyházmegyei kitekintésben azt jelenti, hogy az anyaegyházközségek sorában az 1810-es években csak az Arad megyei Gyarak és Bélzerind volt kisebb Lieblingnél, 1830-ban viszont – az ekkor már elcsatolt Arad megyei gyülekezetek nélkül – Liebling lett a legkisebb anyaegyházközség, amely több leányeklézsianál is kisebb volt, és szinte az egyetlen, amelynek a lélekszáma folyamatosan és meredeken fogyó volt.¹⁷ Lelkészi szolgálata utolsó éveiben Glöckner arra panaszkodott, hogy a reformátusok között már csak hét földet bíró gazda és négy föld nélküli található a faluban, akik közül egy sem fiatalabb hatvan évnél.¹⁸ Mindez természetesen abban is meglátszott, hogy a lelkész jövedelme a papi földeket leszámítva szinte elenyésző volt. A leromlott állapotú egyházi épületek javítása, karbantartása csupán a lelképásztor saját költségére történhetett meg. Nem is véletlen talán, hogy élete végére Glöckner arra panaszkodott, hogy a szükséges kiadások fedezésére általa adott összegek nyomán több száz forinttal tartozik neki az egyházközség.¹⁹ Ilyen viszonyok között Glöckner 1864-ben bekövetkezett halálát követően az önálló református anyaegyházközség – hívek hiányában – meg is szűnt Lieblingen.

A gyülekezet azonban a perifériához tartozott nem csupán a méreténél fogva, hanem a földrajzi elhelyezkedése okán is. Ráadásul, nem csupán az országos közigazgatás tekintetében számított Temes vármegye peremterületnek, hanem – jóval erősebb mértékben – a református egyházigazgatás számára is szinte fehér folt volt még a 19. században is ez a terület. Mindez talán azon keresztül érhető leginkább tetten, hogy Lieblingre az egyébként rendszeres és egyházi törvények által előírt esperesi egyházlátogatás – több bántási gyülekezettel együtt – csak igen szórványosan terjedt ki. Általában egy-egy környékbeli tekintélyesebb református világi foglalkozott a gyülekezetek ügyeivel, közvetített a lelkészek és az egyházmegye, illetve a világi hatóságok között.²⁰ A nagy távolság miatt Glöckner maga is csak a legkritikább esetekben jutott el az egyházmegyei gyűlésekre, ezeken egyébként nem volt kötelező megjelennie. Talán nem kell hangsúlyozni, hogy mindez a kapcsolat-építés és a lelkészi életpálya szempontjából – hiszen az egyházmegyei közgyűléseken döntöttek többek között a lelkészi állások betöltéséről – súlyos hátrányt jelentett a számára. Az egyházmegye vezetése felé így az egyetlen kommunikációs csatornát az általa rendszeresen küldött levelek jelentették.

Harmadszor pedig periférikus helyzete volt az egész békés-bánati régióknak kulturális szempontból, amit a könyves műveltség és az írásbeliség alacsony mértéke jellemezett a leginkább.²¹ A kulturális színvonal és homogenitás kérdése a számos helyről érkező, valamint sokféle (egyházi) kultúrát, énekanyagot és hagyományt magukkal hozó német telepések esetében hatványozott súllyal esett a latba.

Nem is véletlen, hogy Glöckner alkalmasságának egyik legnagyobb hiányát abban látta az esperes – 1818-as első találkozásuk alapján –, hogy nem voltak meg a megfelelő könyvei, melyek alatt könnyen lehet, hogy a német nyelvű Bibliát, esetleg énekeskönyvet érthette, ám az is elképzelhető, hogy a lelkészi szolgálathoz szükséges alapvető magyar nyelvű irodalom sem állt az első gyülekezetébe érkező lelkipásztor rendelkezésére.²²

Összességében, mindezt figyelembe véve talán megkockáztathatjuk, hogy Liebling volt a békés-bánáti egyházmegye anyaegyházközségeinek rangsorában a legutolsó helyen. Ugyan hangsúlyozni kell, hogy egyelőre egzakt összehasonlítási alappal nem rendelkezünk az egyes szolgálati helyek összehasonlítása terén,²³ ám a forrásaink azt sejtetik, hogy Lieblingre az egyházmegye vezetése nem talált volna önként jelentkező lelkipásztort, ezért sem akarták elengedni Glöcknert, bármennyire szeretett volna ő szabadulni a településtől. Glöcknerrel történt első találkozása nyomán jegyezte fel az esperes a naplójába, hogy a lelkészt ajánló tiszántúli superintendens is ezt írta: „Nintsen mibe válogatni arra a helyre, jó hogy kaptunk.”²⁴ Később, 1832-ben az egyházmegyei gyűlés a következő szavak kíséretében utasította vissza Glöckner kérését, hogy kedvezőbb szolgálati helyet kaphasson: „nintsen is olyan alkalmas személy, a' kit helyébe rendelhetne Consistoriumunk: ez uttal kérése nem telyesíttethetik.”²⁵

A MEGREKEDÉS OKAI 2. – SZEMÉLYES KVALITÁSOK ÉS KÉPZETTSÉG

Ahogy láthattuk, Glöckner már megérkezésekor sem tett különösen jó benyomást az egyházmegye vezetésére. Képzettségét hiányosnak találták, az esperesi napló vonatkozó bejegyzése szerint „láttzott, hogy kezdett volt tanulni Theológiát, Historiát, Sidó, Görög nyelvet, a mint most van, igen kevés”, ráadásul még a megfelelő könyvekkel sem rendelkezett, ám egyéb jelentkező hiányában mégis támogatták a lelkészi kinevezését.²⁶

A lieblingi református lelkészi állás ráadásul nem csupán a gyülekezet kicsinysége és periférikus fekvése, hanem a település felekezeti viszonyai miatt sem volt irigylésre méltó. Glöckner panaszos leveleiből kiderül, hogy az evangélikus és református egyházközségek kezdeti békés együttélése főképp a többségi evangélikus közösség vezetőjének, Johann Hermann lelkipásztornak a buzgó térítő tevékenysége nyomán változott meg. Az 1787-től 1837-ig Lieblingben szolgáló evangélikus lelkész a vegyesházasságok esetében erőltette a reverzálisokat, ami szépen lassan a jóval kisebb református közösség beolvadásához vezetett. Glöcknernek külső segítség nélkül esélye sem volt a református iskola és az imaház felújítására, ami ugyancsak a versenyképesség rovására ment. Ráadásul, egy időben már egy személyben látta el a lelkészi és tanítói feladatokat is, ami szintén vonzóbbá tehetette az evangélikus iskolát a református szülők szemében is.²⁷

Glöckner Jakab szemmel láthatóan nem volt alkalmas az elé tornyosuló feladat megoldására. Az egyre fogyatkozó lélekszámú gyülekezet mellett egyre nyomtasztóbb egzisztenciális kérdésekkel kellett szembenéznie. Ugyan az egyházmegye 1829-ben deputációt küldött Lieblingbe az érintett evangélikus egyházi hatósággal karöltve, a korábban már jelzett tendencia mégsem fordult meg.²⁸ A református egyházkormányzat nem volt képes érdemben nyomást gyakorolni az evangélikus egyházra, amely joggal bízhatott abban, hogy néhány évtized alatt a felekezeti árnyok döntő módon fognak a lutheránusok javára megváltozni. Az egyházmegye vezetése azonban sajátos, de egyáltalán nem példa nélküli módon reagált a kialakult helyzetre. Liebling esetében ugyanis bebizonyosodott, hogy nem csupán a helyi lelkész képtelen megoldást találni, hanem egyszersmind a hatalmas kiterjedésű békés-bánati egyházmegye is kudarcot vallott az érdekérvényesítés terén. Az egyházmegye vezetése, látva a helyzetet, megpróbálta a felelősséget Glöcknerre hárítani. 1846 júniusában az egyházmegyei vizitátorok látogatták meg a gyülekezetet, és a lesújtó benyomásokról még az éppen csak elinduló országos egyházi sajtóban is beszámoltak. Ugyan hangoztatta a jelentés az elhanyagolt bánati gyülekezetekkel kapcsolatosan az egyházmegye és kerület felelősségét is, sőt Liebling esetében a volt evangélikus lelkész – Hermann – visszaélései is szóba kerültek, mégis a leghatározottabban Glöckner tevékenységét ítélte el a Vajda Sámuel hódmezővásárhelyi lelkészből és Kállay Ignác világi tanácsbíróból álló küldöttség. *„Egyébiránt a’ jelentésben vétkes hanyagsággal vádoltatott, ’s a’ papi hivatal folytatására a’ szó teljes értelmében érdemtelen ref. lelképásztor G. J., ki a’ hír szerint a’ ref.[sic!] kath. vallásra áttérni rég szándékozik, ’s kevés hiveit is arra birni törekszik; ’s ki a’ vizsgáló küldöttség által, akkor is szokott helyén, a’ Bachus oltárán tömjéneznit találtatott”* – foglalta össze a jelentést a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*.²⁹ A vádak egyértelműen a lelkész alkalmatlanságára utaltak. A jelentés tendenciózusságát érzékelteti, hogy Glöckner hosszú levélben cáfolta az ellene felhozott vádakokat, legfőképpen a körülmények kényszerítő erejével magyarázta a gyülekezet fogyatkozását. Az őt ért, ittasságáról szóló vádra pedig azzal felelt, hogy éppen délutáni alvásából kelt fel, és álmosan kilépvé a házából keltett rossz benyomást.³⁰ Levelével úgy tűnik, sikerült meggyőzni az egyházmegye vezetését, mivel Tóth Ferenc hódmezővásárhelyi lelkész egy évvel később ugyancsak a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* hasábjain igazította helyre a korábbi – ám kizárólag az ittasságra vonatkozó – vádakot. *„A’ nevezett lelkészt minden ismerősei szelíd, jámbor ’s mértékletes embernek mondják ’s állítják”* – vélekedett ekkor az egyházmegyei gyűlés.³¹ Szembetűnő ugyanakkor, hogy a szolgálati mulasztásokra vonatkozó kitételeket nem vonták vissza vagy helyesbítették. Az egyházmegyei közvélekedés szerint ugyanis a lieblingi gyülekezet pusztulása Glöckner alkalmatlanságára vezethető vissza. Az 1862-es egyházlátogatás alkalmával a szinte tucatnyi tagra apadó gyülekezet láttán Hajnal Ábel állapította meg, hogy nagyrészt

a lelkipásztor hibája, hogy elhanyagolta a gyermekek nevelését, akik így önkéntelenül az evangélikusok irányába kezdtek el orientálódni. Végezetül megállapította, hogy Liebling a jövőben már csak Rittberg fiújaként élhet tovább.³² A felelősség ilyen áthárítása nem volt egyedi eset a református egyház történetében. Egy másik, megbicsaklott pályájú lelkipásztor, Balla Endre, csetényi református lelkész életútját vizsgálva tárta fel Simon Ervin, hogy amikor az egyházi vezetés nem volt képes egy akár országos probléma – ebben az esetben a baptista térítés – kezelésére, akkor megtörténhetett, hogy a közvélemény a helyi lelkészből faragott bűnbakot.³³

Nem is csoda, hogy Glöckner ebből az eleve vesztes szituációból, amit a pusztulásra ítélt lieblingi gyülekezet lelkészi állása jelentett, minden lehetséges módon szabadulni próbált. Amint megürült egy-egy prédikatori állás az egyházmegyében, bizonyosan jelentkezett rá. A helyzetének kilátástalanságát jól jellemzi, hogy 1833-ban, amikor Ketzeli Sándor halálával megüresedett a bánáti Debeljácsa parókiája, Glöckner rögtön jelentkezett az egyházmegyénél, amely ugyan támogatta őt, ám a gyülekezet visszautasította a lieblingi lelkészt. Ezt követően a rittbergi lelkészt, Dvorszki Andrászt rendelték Debeljácsára, ám az ő megürült szolgálati helyén sem fogadták el Glöcknert, aki már – reménykedve valamelyik lelkészi állás elnyerésében – lemondott lieblingi szolgálati helyéről, és így állás nélkül maradt. Végül mégis visszatérhetett Lieblingre, hiszen oda mást úgysem találtak volna. Önmagában is tanulságos, hogy a legközelebbi gyülekezetek egységesen fejezték ki, hogy nem kívánják Glöcknert megválasztani.³⁴

ÖSSZEGZÉS

Ugrai János a kalandos sorsú Poóts András, tizáninnyi lelkipásztor életét vizsgálva arra jutott, hogy az egyházkerület az egyébként tehetséges és kifejezetten jó családi kapcsolatokkal rendelkező, ám kiállhatatlan személyiségű, börtönviselt lelkész számára mindig adott újabb esélyt. Ugyan egyre kisebb, jelentéktelenebb gyülekezetbe került, ám bukásai, konfliktusai nyomán mindig kapott egy másik lehetőséget.³⁵ Glöckner Jakab esetében viszont azt látjuk, hogy ugyan a földműves családból érkező, nem is kimondottan tehetséges fiatal számára lehetőség nyílt a prédikatori állás betöltésére, a későbbi emelkedés már lehetetlennek bizonyult. Természetesen mindegyik a személyes kvalitások, a hiányos képzettség, a lelkipásztori készségek és az ezzel kapcsolatos eredmények (hiánya) mind-mind hatással lehetnek, amit az egyházmegye vezetése fel is használt vele szemben. Ám feltételezhetjük, hogy a pálya megrekedésének fontos oka volt a kapcsolati háló hiánya, mely részben a származásra, részben pedig az egyházmegyén belüli periférikus fekvésű szolgálati helyre vezethető vissza. Glöckner ugyan évtizedekig szolgált az egyházmegyében, ami általában a ranglétrán történő emelkedés egyik fontos feltétele volt, mégis

rendre a nála fiatalabb lelkészeket részesítette előnyben az egyházmegye vezetése és maguk a gyülekezetek is. Végül pedig az előrelépés egyik fontos gátja volt a félelem, hogy a gyülekezetébe nem találtak volna másik lelkészt a helyére.

Végezetül felvethető a kérdés, hogy Glöckner Jakab számára a társadalmi mobilitás tekintetében nem volt-e túl nagy lépés a gyönki segédtanári állásból a lieblingi parókiába kerülni. Hiszen egzisztenciális szempontból mindenféleképpen megrekedt az életútja, feljebb lépni nem tudott, anyagi helyzete pedig talán még a korábinál is rosszabbul alakult, saját maga is kilátástalannak látta a helyzetét.

FORRÁSKÖZLÉS³⁶

A Lieblingi hely[ét] hitv[allású] elkész néhai Tiszteletes Glöckner Jakab rövid életrajza

Néhai T[iszteletes] Glöckner Jakab úr született 1789^{ik} évi December 8^{kán} Mórágyon, Tolna megyében földművelő szüléktől. Első iskolai oktatását vette a mórági népiskolában, a hol szorgalma és szép tehetsége által magát kitüntette úgy, hogy szülei elhatározták őt a Pápai főtanodába elküldeni; a hol folytonos szorgalommal tanult, míg a Francziák Pápát meg nem lepték. Akkor elment Debreczenbe és ott tanult, míg a Gyönki Centrális iskolába conrectornak meghívták. Ott tanította néhány esztendeig a legjobb sikerrel a II^{ik} gram[m]aticalis osztályt. Ott létében felszólított 1815^{ik} esztendőben a Bécsi egyetemen működő magyar irodalom tanáratól Márton Józef Úrtól, hogy a nyomda alá bocsátani szándékolt magyar-német és német magyar szótár kiadásánál mint jó német és magyar kedvező feltételek alatt dolgozó társul Bécsbe menjen, mit ő azonban nem tett, tanácsosabbnak tartván Gyönkön maradni meg.

1818^{ik} évben meghívatott a Lieblingi hely[ét] hitv[allású] egyháztól lelkésznek, a hól is 1818^{ik} évi Martius 4^{ke} ólta, egész élete végéig, kevés öröm, de sok küzdelem alatt, 46 évet töltött el.

Ezen kis egyházban, melyben az apostoli szellemben 46 esztendeig hirdette és terjesztette a tiszta keresztyénséget, és melyet mint reformált gyülekezetet megtartani és virágzóvá tenni igyekezett, folytonos harcban kényszerítetett élni, a szinte Krisztus evangéliumának és keresztyén szeretetnek hirdetőivel Herrmán Galyon és Baris ágost[ai] hitv[allású] lelkész Urakkal. De mit tegyen a hű pásztor, midőn látja, hogy valaki őt juhaitól megfosztani s ezeket más akolba vezetni törekszik? Természetes, hogy élet veszedelmével is védelmezni fogja juhait. Ezt tette, a mint mást nem is tehetett a már dicsőült Lieblingi reformált gyülekezet lelképásztora, Glöckner Jakab Úr is, látván, [1.] hogy szomszéd evang[élikus] tisztársa hely[ét] hitv[allású] híveit számosabb felekezetéhez térítgetni meg nem szűnik. Nem

maradt így törvényes út és eszköz sem, melyet ő e tekintetben ne használt volna fel: folyamodott e megtámadás törvényes és illő vissza utasítása végett, a hogy ezt hátrahagyott jegyzőkönyvében megtalálhatni, az egyházmegyei és egyházkerületi valamen[n]yi hivatalokhoz, s több ízben és különösen az akkori főgondnok Péchy Imre Ő Méltóságához, míg mind a két evang[élikus] felekezet részéről küldöttség ki nem küldetett a Lieblingi két felekezetű evang[élikus] lelkészek és egyházak panaszait és ügyeit elintézendő.

Ezen kinevezett vegyes küldöttség megjelent a helyszínén 1828. évi Okt[óber] 22^{kén} az akkori Bánáti ágost[ai] hitv[allású] Esperes Nagytiszt[eletű] Machula Gábor elnöklote alatt, mind két felekezetű l[elki] pástort érdeklő szabályokat szerkesztvén, melyeket azomban az akkori ágost[ai] hitv[allású] lelkész Herman[n] Úr rövid idő múlva ismét áthágott, mely áthágásra új viták következtek, melyeknek soha vége nem lett mind addig, míg az egész helv[ét] hitv[allású] gyülekezet, 13 öreg személyt kivéve, az ágost[ai] hitvallásúakhoz át nem tért, mi az ágost[ai] lelkész a reformátusokra gyakorolt káros befolyása által soha rendbe nem hozhatott helv[ét] hitv[allású] iskola és imaház miatt, nagyon könnyön megtörtént. A nép azon sereghez húzódván, melynek új iskolája és díszes temploma volt!

De nem elég, hogy ravasz lelkésztársai által híveitől megfosztatott a már hosszú küzdelem után örök nyugalomra szállott hú lelkipásztor: még a papi földjét, ezen egyetlen egy eltartása forrását ki akarta kezeiből ragadni azon lelkész, a ki éppen annyi földnek birtokában van, s a ki e szerint csak azon igyekezett, hogy a boldogult öreg lelkész utolsó napjaiban éhséget is szenvedni kénytelenítessék! De az Úr nem engedte, hogy az öreg hú szolgálja szükségét szenvedjen, meghusitván ellenei istentelen igyekezetét!

A sokat háborgatott és szenvedett dicsőült Lieblingi helv[ét] hitv[allású] lelkész lépett házasságra 1^{ször} a pirosi lelkész egyik leányával Szilágyi Judittal, kivel egy fiú gyermeket és három leányt nemzett ki közül [2.] még ketten életben vannak. 2^{szor} lépett házasságra a fényi jegyző öregebb leányával: Ragályi Eszterrel, kivel ismét egy fiút és 2 leányt nemzett, kik még mindnyájan életben vannak.

Meghalt Lieblingen 1864. évi Martius 10^{kén} 75 éves korában. Béke lengjen nyugvó porai felett!

Írtam Klopódián Junius 25^{kén} [1]864.

Miklósi Venczel
ref[ormátus] lelkész

JEGYZETEK

- 1 A tanulmány megírását a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Hivatal FK-123974 számú témapályázata támogatta.
- 2 Szász Lajos: *Református „ároni házak” és családi stratégiák. A Barla Szabó, Szondy és Cscsi Nagy családok történetének tanulságai.* In: Bárh Dániel (szerk.): *Papok a 18–20. századi lokális közösségekben. Történetek találkozása.* Budapest, 2021. 203–220.
- 3 Mályusz Elemér: *A türelmi rendelet. II. József és a magyar protestantizmus.* Máriabesnyő – Gödöllő, 2006. 29–30.; Kósa László: *„Hét szilvafa árnyékában.” A nemesség alsó rétegének élete és mentalitása a rendi társadalom utolsó évtizedeiben Magyarországon.* Budapest, 2001. 263–264.
- 4 Rác István: *Az ország iskolája. A Debreceni Református Kollégium gazdasági erőforrásai.* Debrecen, 1995. 37–38.
- 5 Szász Lajos: *Lelkeszi hivatás és társadalmi mobilitás a Tiszántúli Református Egyházkerületben a 19. század első felében.* In: Szávay László (szerk.): *„Vidimus enim stellam eius...” Konferenciakötet.* Budapest, 2011. 425–433.
- 6 Pályi Zsófia Kata: *A Pályi család prédikátori öröksége. Egy református lelkészcsalád nemzedékeinek története.* Pápa, 2012.; Szász Lajos: *Egy több évszázados református „ároni ház”: a Dávidházy család története.* In: *Egyháztörténeti Szemle* 12. évf. (2011) 1. sz. 3–47.
- 7 Köblös József: *Exmisszió, ordináció, konsekráció. A lelkeszi hivatal elnyerésének lépései a Dunántúli Református Egyházkerületben a XVII–XVIII. században.* In: *Acta Papensia*, 16. évf. (2016) 1–2. sz. 63–156., 17. évf. (2017) 1–2. sz. 15–91.
- 8 Ugrai János: *Lelkészek képzése és elhelyezkedési esélyei a 19. század elején a Tiszáninnen Református Egyházkerületben.* In: *Korall*, 8. évf. (2007) 30. sz. 158–181.; Ugrai János: *Az általános és az egyedi. Lelkészek pályájának vizsgálata – a 18–19. század fordulójára vonatkozó módszertani megfontolások.* In: Vonyó József (szerk.): *Személyiség és történelem. A történelmi személyiség. A történeti életraaj módszertani kérdései.* Pécs, 2017. (a továbbiakban: Ugrai 2017) 239–255.
- 9 Keresztes Hajnalka: *Mórág, egy református német falu.* In: *Tanulmányok Prof. Dr. Csohány János tiszteletére.* Sárospatak – Debrecen, 2009. 105–119.
- 10 Köblös József (szerk.): *A Pápai Református Kollégium diákjai. 1585–1861.* Pápa, 2006. 215., 439.
- 11 Zsoldos János: *A ’Frantziák Pápan, vagy is a ’Pápai 1809-1810. Eszterdöbéli Polgári Ispotályok leírása.* Tudományos Gyűjtemény, 1. évf. (1817) 11. sz. 47–49.
- 12 Szabadi István (szerk.): *Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában.* 2. k. Debrecen, 2013. 950–951.
- 13 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* 8. k. Budapest, 1902. 736–740.
- 14 Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár (A továbbiakban: TtREL) I. 29. i. Gyülekezetekre vonatkozó iratok. 108. d. Liebling. Nánási Fodor Gerzson levele az espereshez. 1824. júl. 9.
- 15 Blum, Konrad: *Liebling. Geschichte einer schwäbischen Gemeinde des Banats.* Weilheim, [1958.] (A továbbiakban: Blum, [1958.]) 37–45.
- 16 Hetzel, Samuel: *Kurzgefaßte Sozialgeschichte des Marktfleckens Liebling in Temeser Comitate.* Liebling, 1870. 12., Seewann, Gerhard: *Geschichte der Deutschen in Ungarn.* I. k. Marburg, 2013. 210., Hegyi Ádám: *„Azt közönséges helyen fel olvasni éppen nem tanátsos...” Az olvasás és vallásellenesség kapcsolatai a Békési Református Egyházmegyében 1781 és 1821 között.* Debrecen, 2018. (a továbbiakban: Hegyi, 2018) 144–154.
- 17 Kis Bálint: *A Békés-Bánáti Református Egyházmegye története (1836).* Békéscsaba – Szeged, 1992. 88–91.
- 18 TtREL I. 29. i. Egyházközségekre vonatkozó iratok. 108. d. Liebling. A-XLIX-1. A lieblingi református lelkipásztor díjlevele. 1858.
- 19 TtREL I. 29. i. 108. d. Liebling. A. XLIX-33. Glöckner Jakab levele az espereshez. 1854. nov. 2.
- 20 Hegyi 2018. 130–131.
- 21 Hegyi 2018. 202–227.
- 22 Hegyi 2018. 256.

- 23 Ugrai János a tiszáninneri egyházközségek terén az utóbbi időben több írásában is kísérletet tett az ágensi hivatal számára kötelezően, minden gyülekezetre kiterjedő adakozás mértéke alapján az egyházközségek közötti rangsor megállapítására. A módszer azonban legjobb esetben is csupán a gyülekezetek anyagi lehetőségeit lesz képes összevetni, a lelkesi szolgálati helyek közötti rangsorban számos egyéb szempont is érvényesülhetett. Ld. Ugrai 2017.
- 24 TtREL I. 29. o. 1. Békés–Bánáti Egyházmegye esperesi naplója. 1818. febr. 23.
- 25 TtREL I. 29. a. 3. k. Békés–Bánáti Egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyve. 1832. márc. 14–16. 12. p.
- 26 TtREL I. 29. o. 1. Békés–Bánáti Egyházmegye esperesi naplója. 1818. febr. 23.
- 27 TtREL I. 29. i. 108. d. Liebling. A. XLIX-65. Miklósi Venczel: Glöckner Jakab életrajza. 1864.; Blum, [1958.] 80–86.
- 28 TtREL I. 29. i. 108. d. Liebling. A. XLIX-65. Miklósi Venczel: Glöckner Jakab életrajza. 1864. (Ld. Forrásközlés!)
- 29 Hajnal Ábel: *Békés-bánáti egyházmegyei gyűlés*. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 6. évf. (1847) 23. sz. 570.
- 30 TtREL I. 29. i. 108. d. Liebling. A. XLIX-33. Glöckner Jakab levele az espereshez, 1847. aug. 13.
- 31 Tóth Ferenc: *Békés-bánáti egyházmegye gyűlése*. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 7. évf. (1848) 19. sz. 605.
- 32 TtREL I. 29. i. 108. d. Liebling. A. XLIX-56. Hajnal Ábel javaslata. 1862. júl. 11.
- 33 Simon Ervin: *Harcos apologéta vagy felelősségre vont bűnbak? Egy református lelkesi életpálya mikroszintű elemzése a kiségyházak csetényi térhódítása tükrében*. In: Bárth Dániel (szerk.): *Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. százai Magyarországon*. Budapest, 2013. 256–285.
- 34 TtREL I. 29. a. 3. k. Békés–Bánáti Egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyve. 1833. ápr. 11–12.
- 35 Ugrai 2017.
- 36 TtREL I. 29. i. 108. d. Liebling. A. XLIX-65. Miklósi Venczel: Glöckner Jakab életrajza. 1864. A szöveget az eredeti helyesírás megőrzésével, csupán az egyértelmű hibák javításával közöljük.